Bunschoter Wand werd Vebowand Bunschoten

Wim Smeets

De 'Bunschoter Wand', de oeverzwaluwenwand langs de Rengerswetering in Bunschoten, waarover onder andere in *het Vogeljaar* al verscheidene malen is geschreven, is in het najaar van 2012 geheel omgebouwd. Daaraan ging een geschiedenis van meer dan tien jaren vooraf.

In de laatste jaren van de vorige eeuw werd binnen de redactie van *het Vogeljaar* regelmatig gebrainstormd over een goede methode voor een kunstwand voor Oeverzwaluwen. Met name Jaap Taapken en ondergetekende waren daar vaak mee bezig. In Nederland bestonden al een aantal kunstwanden in beton met voorgeboorde nestgaten en gemetselde wanden met openingen. Wij zochten naar een wand die aan twee voorwaarden moest voldoen. Ten eerste een wand met een meer natuurlijk aanzicht, waarbij de vogels op een meer natuurlijke wijze konden worden bekeken, bijvoorbeeld als de jongen op voedsel zaten te wachten bij de ingang van hun nestgang. Ten tweede een wand die door de aanlegger (gemeente, Rijkswaterstaat, bedrijf, enzovoort) met machines gemakkelijk kon worden onderhouden. De uiteindelijke oplossing was het aanbrengen van een houten raamwerk als beschoeiing aan een sloot of wetering. Achter dat raamwerk kwam dan een kunststof plaat en achter die plaat werd een mengsel van zeven procent klei aangebracht, vermengd met rivierzand, met een dikte van ten minste één meter. De nestgangen van Oeverzwaluwen in zand zijn ongeveer zeventig centimeter diep.
In het voorjaar werden de kunststofplaten weggehaald en bleef er achter het raamwerk een natuurlijke wand voor de Oeverzwaluwen over. In het najaar, nadat de Oeverzwaluwen waren vertrokken naar hun winterlocatie, werden de kunststofplaten weer teruggezet en de grond achter de platen omgewoeld en aangestampt. In het voorjaar, na 15 maart, werden de platen weer weggenomen en stond er weer een oeverzwaluwenwand. De datum was bewust gekozen. Immers, een IJsvogel begint met broeden eind februari en een Oeverzwaluw broedt niet in een wand waar een IJsvogel in broedt. Op 15 maart heeft een ijsvogelpaartje al het nest klaar en verandert niet meer in de loop van het jaar. De zwaluw is kennelijk bang dat zijn jongen opgegeten worden door een in de buurt wonende IJsvogel. Een voorbeeld van het mijden van een wand is nu de oeverzwaluwenwand aan de vijver bij het winkelcentrum Emiclaer in Amersfoort. Hier had men een prachtige gemetselde wand gebouwd en de eerste jaren was de wand succesvol met Oeverzwaluwen. Nadat de IJsvogel er zich heeft gevestigd,

De Bunschoter Wand werd in 2003 aangelegd, onder andere met steun van de gemeente. Foto: Wim Smeets.

Drie juveniele Oeverzwaluwen in één van de vele nestopeningen in de Bunschoter Wand.
Foto: Wim Smeets.

broeden er geen Oeverzwaluwen meer aan deze kunstwand.
Ondergetekende legde het plan voor aan de wethouder van Milieu en Natuur in de gemeente Bunschoten. Deze werd enthousiast, nam het plan over en stelde in de gemeenteraad voor om een wand te bouwen van 140 m lengte. Deze wand zou dan onderdeel zijn van de beschoeiing van de Rengerswetering langs het industrieterrein Haarbrug Noord en tevens de grootste kunstwand voor Oeverzwaluwen in Nederland. De beschoeiing moest wel erg stevig zijn om de druk van het industrieterrein te weerstaan. Het geheel zou worden gemaakt van FSC hout, massaranduba-hout dat vier meter de grond in ging. Het plan van ongeveer € 68.000 werd in 2002 in de gemeenteraad van de gemeente Bunschoten aangenomen.
In de winter van 2002-'03 begon men met de werkzaamheden en in de loop van maart werd het project voltooid. Vóór de wand werd onder water op vijftig centimeter diepte een stoepje aangelegd om het mogelijk te maken voor leden van de IVN Natuurwerkgroep Bunschoten, gekleed in waadpakken, de wand vrij te houden van begroeiing gedurende het broedseizoen. Deze bleek al heel snel waardevol, want de wand raakte elk jaar dik begroeid met allerlei planten. Een Oeverzwaluw mijdt zulke begroeiing, want een roofdiertje, bijvoorbeeld Hermelijn of Wezel, kan daardoor makkelijk omhoog lopen langs de wand en de nesten leeg roven. In de praktijk bleek al gauw dat de vier centimeter dikke kunststof platen niet stijf genoeg waren. Zij bogen onder de druk van het industrieterrein naar buiten en waren bijna niet meer weg te halen. Er werd besloten om stalen rijplaten te huren, deze achter de wand te drukken en ze te laten staan tot half maart volgend jaar om ze vervolgens dan weer weg te halen. Dit onderhoud, inclusief het omwoelen en aanstampen van de grond kostte de gemeente jaarlijks in totaal een bedrag van ongeveer € 3000.
In het eerste jaar van zijn bestaan heeft de Bunschoter Wand aan de Rengerswetering in Bunschoten totaal 104 broedparen Oeverzwaluwen gehuisvest. Zowaar een goed resultaat voor het eerste jaar. De wand kwam in de loop van de tijd in trek bij de Oeverzwaluwen en gemiddeld broedden er 150-300 paartjes Oeverzwaluwen in de wand met een uitschieter van 452 paartjes in 2006 met een eerste legsel en 459 paartjes met een tweede legsel. Er waren toen ook daarna nog twaalf legsels, die rond medio september uitvlogen.
De eerste Oeverzwaluwen kwamen aan in Bunschoten rond half april. Zij gingen direct op zoek naar geschikte nestgelegenheden en startten met het graven van nestgangen in de voorraaddepots van zwarte grond (negentien stuks) en zand (twaalf stuks) op industrieterrein Haarbrug-Noord en in de grote hoop zwarte grond (122 stuks) westelijk van de Jachthaven Nieuwboer aan de Westdijk in Spakenburg. De onrust ten gevolge van grote bedrijvigheid op het gronddepot en het zanddepot deden de vogels uitzien naar een andere nestgelegenheid. De hoop zwarte grond aan de Westdijk stortte half mei 's nachts in ten gevolge van hevige regenval.

Veel Oeverzwaluwen zijn hier in de nacht bedolven onder aarde. Er zijn nog pogingen ondernomen om de eventuele overlevende vogels uit te graven maar zonder resultaat. De aan de ramp ontsnapte vogels gingen uitzien naar een andere nestgelegenheid om voor nageslacht te zorgen.
Nadat de Bunschoter Wand eind maart gereed was duurde het een hele tijd, tot maandag 26 mei, voordat het eerste oeverzwaluwenpaartje interesse toonde voor de nieuw aangelegde wand langs de Rengerswetering op het industrieterrein Haarbrug-Noord. Het ging eerst nog aarzelend maar tegen vrijdag in dezelfde week waren tweeënveertig paartjes begonnen met het graven van nestgangen. Op 2 juni waren 32 nestgangen voltooid en ook de eerste nesten al met gras gevuld.
De Oeverzwaluwen maakten nestgangen van ongeveer zeventig centimeter lengte in deze wand. Uit de literatuur blijkt dat dit minimaal is. De gangen zijn gewoonlijk 70 tot 120 cm lang. Aan het einde van de gang ligt de nestkom van vijftien centimeter doorsnede en ongeveer vijf centimeter diepte. Het nestmateriaal bestaat uit gras. De gangen zijn ongeveer zeven centimeter breed en drie tot vier centimeter hoog. Na ongeveer vijftien centimeter na de ingang bevindt zich een verbreding om de vogels in de gelegenheid te stellen elkaar te passeren. Jonge vogels wachten in deze verbreding op hun ouders om gevoerd te worden. Later gaan zij bij de ingang zitten voor het voederen.
In oktober 2004 zijn een drietal nestgangen volgespoten met purschuim en enkele dagen later uitgegraven. Daaraan zijn duidelijk de vorm en de afmetingen van de nestgangen te zien. Eén van deze afgietsels wordt gebruikt als voorbeeld bij het informatiebord dat bij de wand opgesteld gaat worden aan de Nijkerkerweg. Is dat al gebeurd?
De wand trok ook roofvogels aan, dat bleek bij de talrijke waarnemingen aan de wand bij het volgen van de broedresultaten. Herhaaldelijk kwam een Boomvalk op bezoek die probeerde Oeverzwaluwen in de lucht te slaan. Ook een Buizerd toonde interesse en probeerde de jonge vogels bij de nestingang te verrassen. Er werd geen succesvolle predatie waargenomen door een van deze rovers. Door de constructie van de wand hebben Hermelijnen of Wezels geen belangstelling getoond, wat in vroegere jaren bij de grote zandhopen in de zandopslag telkens wel het geval was.
In 2009 begon de crisis in Bunschoten. In de gemeenteraad werd besloten onder andere het onderhoud aan de Bunschoter Wand stil te zetten. Dat zou het einde betekenen van deze Bunschoter Wand en de gemeente zou een andere beschoeiing moeten laten aanbrengen. Leden van de IVN Natuurwerkgroep Bunschoten gingen niet bij de pakken neerzitten, maar zochten sponsors om de machinale onderhoudswerkzaamheden toch doorgang te laten vinden. Het bedrijf Dura Vermeer kwam te hulp met een graafmachine en in het najaar werd de wand weer in orde gebracht. Het volgende probleem was dat men een jaar later niet meer de beschikking had over de stalen rijplaten die de gemeente voorheen huurde. Het bedrijf dat deze platen verhuurde, wilde dat niet doen aan de IVN Natuurwerkgroep Bunschoten. Het zand van

Door uitzakken van het zand werd de wand na een reeks van succesvolle jaren toch minder geschikt.
Foto: Wim Smeets.

De aanleg van de vervangende Vebowand ging in het voorjaar van 2012 van start, maar het werk kon pas worden afgemaakt in het najaar. Foto: Wim Smeets.

de wand zakte ten gevolge van regen langzaam weg en spoelde in de Rengerswetering. Als volgende tegenslag van de verder doorgaande financiële crisis kon Dura Vermeer niet langer de grondwerkzaamheden verrichten en moest het roer radicaal om.
De natuurwerkgroep ontwikkelde een plan, waarbij de houten constructie dienst bleef doen en er achter deze constructie betonnen elementen kwamen met daarin voorgeboorde openingen/nestingangen. Dit totale plan moest naar schatting bijna € 18.000 gaan kosten. Daarin was inbegrepen, 56 betonnen elementen van ongeveer 105 x 215 cm, 55 kubieke meter zand, het transport van deze elementen en het zand, het met een machine aanbrengen van de betonnen elementen en het weer uitdiepen van de wetering vlak voor de wand tot vijftig centimeter. Het vinden van voornamelijk lokale sponsoren voor dit nieuwe project was het volgende probleem. Het zand was het snelste geregeld. In Spakenburg werd een nieuwe wijk Suyderzee gebouwd en de hoofdaannemer had wat natuuradviezen van het IVN Bunschoten nodig. In ruil hiervoor werd door Van Gelder Aannemingsbedrijf het zand gratis geleverd. Daarna werd Vebo Beton & Staal uit Bunschoten benaderd. Zij waren al snel overtuigd van de noodzaak van hulp aan deze wand. De elementen hoefden niet op stel en sprong te worden geleverd en als klap op de vuurpijl mocht Vebo het bedrijfslogo aanbrengen op de platen. Vebo zou ook het transport voor eigen rekening nemen.
Op 31 maart 2012 werd een aanvang gemaakt met het plaatsen van de eerste veertien betonnen elementen. Met hulp van de Landschapswerkgroep van het IVN Nijkerk ging men aan de slag. De graafmachine van Grondwerken H. van den Burg Nijkerkerveen, die vrijwillig was aangeboden bleek te licht. De machine kon de platen van ieder 560 kg niet tillen. De eigenaar belde een collega, eigenaar van een grotere machine, Gert Davelaar Grondwerken uit Hoevelaken, en deze kwam hulp bieden.
Het bijzonder natte voorjaar en de eveneens natte zomer van 2012 gingen voorbij, evenals de Oeverzwaluwen aan de gedeeltelijk gereed zijnde nieuwe Vebowand Bunschoten. In de hele omgeving van Bunschoterwand werd er nauwelijks door Oeverzwaluwen gebroed in 2012. In september werden de nog ontbrekende betonnen elementen geleverd door Vebo Beton & Staal, door Van Gelder werd het zand aangevuld en de gemeente haalde het hoog opgegroeide onkruid weg, zodat er goed kon worden gewerkt. Op 22 september 's ochtends vroeg waren er vijftien vrijwilligers aanwezig en de graafmachine met Gert Davelaar. Er moest heel wat werk verzet worden en tegen zes uur in de namiddag was het werk op wat grondwerkzaamheden na en het weer aanbrengen van de balustrade klaar. Op 1 oktober werd aan aannemingsbedrijf Van Gelder gevraagd of er nog wat zand te verkrijgen was en de volgende dag werd er 14 m^3 afgeleverd bij de wand. Bij de balustrade waren enkele T-stukken gebroken, die konden in het magazijn van de gemeente opgehaald worden. Het was aanvankelijk erg nat en dus kon Gert Davelaar pas in de tweede week van oktober zijn grondverzetklus afmaken. Daarna werd door de IVN Natuurwerkgroep Bunschoten de balustrade helemaal geplaatst en was de Vebowand Bunschoten gereed.

■ W.G.G. Smeets, Bachlaan 111, 3752 HG Bunschoten, e-mail: smeets.foto@casema.nl.